

From the Archives

Ògún: Bí a ɛ Fi Hàn Nínú Lítírésò¹

Olátúndé Olátúnjí
Department of Linguistics and African Languages
University of Ibadan
Nigeria

Ìtàn àbàláyé àwa Yorùbá sọ fún wa pé ògún ló ɣaájú gbogbo àwọn òrìsà yòókù nígbà tí wọn n ti ikòlè ọrun bọ wáyé. Ọun ló ní àdá ti ó fi gán ọnà ti gbogbo wọn gbà. Nítorí idi èyí, gbogbo àwọn irúnmalẹ nàà pẹnu pọ látí yan Ọgún ni ọ̀sinmalẹ, èyí ni olórí àwọn imọlẹ, nígbà tí wọn dé Ilé-Ifẹ. Sùgbón ògún kò rójú jókòò sojú kan látí jẹ olá ti a dá a nítorí igbé ayé líle ti ó ti mó ọ lára àti iṣẹ ọdẹ tí ó n ɛ. A gbọ pé èyí ló gbé Ọgún de Ìrè. Nígbà ti yóò sọ kalẹ látí orí òkè wọ ilú Ìrè, kòṣẹ ni:

Ọjọ ògún n ti orí òkè bọ
Aṣọ iná ló mú bora
Èwù èjẹ ló wọ.

Ọgún ni alákoòso gbogbo ohun tí a fi irin ɛ; èyí lo sì mú kí gbogbo àwọn tí ó n lo irin máa bọ ọ. Àwọn ọdẹ, alágbèdẹ, onímòtò, agbègilere, àti bèẹ bèẹ lọ, ni isòwò ògún. Lára ohun tí a fi n bọ ògún ni ajá. A tilẹ ri diẹ kà nípa oúnjẹ ògún nínú àkójopọ ohùn Ènú Ifá tí Wándé Abimbólá ɛ (Abimbólá 1969, 58-59), nígbà tí a bí Ọgún bóyá ó le bá Alásàn ròkun:

Wọn ní òjẹ bó o bá rin tíí
Bó o bá búrín búrín
Bó o bá déléèRè
Ilée bàbàà rẹ òkó?
Bí wọn bá fun ọ lẹwà èyan
Bí wọn bá bẹjá fún ọ tán
Tí wọn fàkùkọ adie ɣébósẹẹ rẹ;
Bí wọn bá fún ọ lóti àti ẹmu òkó?

---

1 Wọn kókó tẹ àpilẹkọ yí jade nínú iwé àtigbàdégbà *Yorùbá tí ɛ jónà Egbé Onímò ède Yorùbá ti Nigeria ni ọdún 1987.*

Ògún ní bí mo bá ti yó tán o
 Ìjálá tan tan tan
 Ni n ó máa sun bọ wálèè mi.

Àkójopò ìjálá sì tún fi hàn pé ohun tí a n mú bọ ògún yàtò láti ilú kan sí èkejì:

Ògún méje l'Ògún mi
 Ògún Alára ní í gbajá
 Ògún onírè a gbàgbò
 Ògún ikolà a gbàgbín
 TElémọ̀nà ní í gbèsunṣu
 Ògún Akírín a gbá iwo àgbò
 Ògún gbènàgbènà ẹ̀rán ahun ló máa jẹ
 Ògún Mákíndé ti Ògún lẹ̀hìn odi
 Bí òun bá gba Tápa, a gbàbókí
 A gba Òkùúkù, a gba Kémberí (Ìdòwú 1962: 88).

N kò sọ̀rọ̀ lórí bí a ẹ̀ m bọ Ògún rára. Ìwé pọ̀ níbi tí a ti lè kà nípa èyí. Òkan nínú wọn ni iwé Adébóyè Babalólá, *The Content and Form of Yorùbá Ìjálá* (1966).

Ohun tí mo fẹ́ ẹ́ sà̀sà̀rò lórí báyii ni iwà Ògún. Oníwà líle ni Ògún n ẹ̀. Ẹ̀ni tí ó fẹ̀ràn ìjà ni, ó sì kúndùn èjẹ̀ pẹ̀lú. Èyí ni a fi n sọ̀ pé:

Níbo la ti pàdè rẹ̀?
 A pàdè rẹ̀ níbi Ìjà;
 A pàdè rẹ̀ níbi ìta;
 A pàdè rẹ̀ níbi ọ̀gbàrà èjẹ̀
 Gbé n dání lórùn bí omi aago (Ìdòwú 1962: 89).

Ìwà Ìpà̀nle àti iwà itàjèsilẹ̀ yíi ni ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èniyàn mọ̀ nípa Ògún. Àwọn èniyàn a sì máa sọ̀ pé:

Ijé ẹ̀rù Ògún ti n bà mi ọ̀ ẹ̀
 Ó pa ọ̀kọ̀ sójú iná
 Ó pa ayà sẹ̀hìn ààrò
 Ó palárinà sí ìta gbangba
 Kò sàì bẹ̀ wón lórí fàù lẹ̀ẹ̀kan.
 Ògún tó lórìsà
 Ta ni p'Ògùn-un ọ̀ tó lórìsà kó wí
 Ògún tó lórìsà (Yémitàn 1963: 51).

Èyí ló sì mú kí àwà ọ̀mọ̀ Yorùbá máa bẹ̀ Ògún pé:

A-di-giri-giri-rebi-ija...

Ògún má bá n ja

Má bá n ɛ̀rẹ̀

Ègbè ni o ɛ̀ ɛ̀ fún mi

O ní ọ̀ nboṃodé ɛ̀rẹ̀

Mo rẹ̀jẹ̀ lójú-itò ọ̀mọ̀binrin yẹ̀lẹ̀yẹ̀ (Babalọ́lá 1966: 173).

Lóótọ̀ ni Ògún le púpọ̀, ɛ̀gbọ̀n ó ni àwọ̀n iwà miiran tí ó yẹ̀ kí a máa mẹnú b́a pẹ̀lú, kí a yẹ̀ tẹ̀nu mọ̀ iwà ẹ̀jẹ̀ ẹ̀ rẹ̀ nikan. Lónà kiini, Ògún ni ó mú idápọ̀ wá sáyé láarin àwọ̀n ọ̀rìsà àti àwọ̀n èniyàn tí a dá sáyé. Lẹ̀hìn tí ayé ti wáyé, ó wá kù kí a máa gbé inú rẹ̀. Ògún ló sì ló ada rẹ̀ láti la ọ̀nà tí àwọ̀n Irúnmalẹ̀ gbà wá sáyé. Èyí sì ɛ̀ ɛ̀ pàtàkì fún àwà ẹ̀dá pé ibáɛ̀pọ̀ láarin àwà àti àwọ̀n ọ̀rìsà, àní ibẹ̀rẹ̀ isin, kò ɛ̀hìn Ògún. Lónà kejì, lẹ̀hìn tí Ọ̀bátálá bá tí sojú ɛ̀mú, tí Olódumare mí sí i, isẹ̀ kan Ògún láti tun ẹ̀dá ɛ̀ ɛ̀ nípa kíkọ̀ ilà fún àwọ̀n ẹ̀dá èniyàn. Ògún la fi n kọ̀ ilà, ọ̀n la sì fi n ɛ̀ ɛ̀ ọ̀sọ̀ ara.

Ògún ni alábojútọ̀ ibura àti ilẹ̀ mímu. Yátọ̀ sí ilẹ̀ mímu lónà ti àwà Yorùbá, ní ilẹ̀ ejojo wa lóde ọ̀nì, Ògún ni ẹ̀ni tí kí i ɛ̀ ɛ̀ ẹ̀lẹ̀sin Mùsùlùmí tàbí Igbàgbọ̀ fi máa n búra pé ọ̀n yóò sọ̀ ọ̀títọ̀. Èyí fi hàn pé Ògún kò fẹ̀rọ̀, kò fẹ̀ didalẹ̀, bẹ̀ ẹ̀ ni ọ̀ótọ̀ ló n ɛ̀ ɛ̀ láarin àwọ̀n imùlẹ̀. Bí èniyàn báa wá dalẹ̀, ẹ̀ gbọ̀ ohun tí àwà Yorùbá n wí:

Bí ọ̀mọ̀dé bá dalẹ̀

Kí ó ma ɛ̀ ɛ̀ da Ògún

Ọ̀rọ̀ Ògún léèèwọ̀

È má bÓgùn-ún fi ija ɛ̀rẹ̀

Ara Ògún kan gó, gó, gó (Dáramọ́lá àti Jẹ́jẹ̀ 1967: 250).

Mo rò pé igbà tí Ògún bá n fojú ọ̀dàlẹ̀ gbolẹ̀ lónà tó káni lára, tàbí lẹ̀hìn tí a bá lu ọ̀fin rẹ̀, ni a máa n pariwo Ògún pé onija ni.

Àwọ̀n ọ̀dẹ̀, àwọ̀n ajiwarin, àti agbégilẹ̀re gbogbo, ló n bọ̀ Ògún. È jẹ̀ kí á wo irú iwà tí Ògún n fẹ̀ kí àwọ̀n ọ̀dẹ̀ máa hù. Ọ̀dẹ̀ kò gbọ̀dọ̀ bá iyawọ̀ ọ̀dẹ̀ ɛ̀dápọ̀, bẹ̀ ẹ̀ ni bí ọ̀dẹ̀ bá n lọ igbó igbẹ̀ ọ̀dẹ̀, ó gbọ̀dọ̀ yanjú aawọ̀ èyíkẹ̀yì tii báa lẹ̀ wá láarin ọ̀n àti iyawọ̀ rẹ̀. Iyawọ̀ ọ̀dẹ̀ kò sì gbọ̀dọ̀ yan àlẹ̀, kí ó má baà pa ọ̀kọ̀ rẹ̀ lára nínú igbẹ̀ ọ̀dẹ̀. Ídí èyí ni pé bí ọ̀binrin ọ̀dẹ̀ bá dán èké wò, ẹ̀ranko lílẹ̀ lẹ̀ pa ọ̀kọ̀ rẹ̀ jẹ̀ tàbí kí àṣiṣe ɛ̀lẹ̀ nínú igbẹ̀ nípa èyí tí ọ̀dẹ̀ ọ̀hún le fara pa tàbí kí ó kú. Bẹ̀ ẹ̀ ni àwọ̀n ọ̀dẹ̀ máa n ní oògùn alágbára lówó, oògùn ikà sì wá fún kikọ̀yà pẹ̀lú. È gbọ̀ ohun tí a sọ̀ nípa Ògúnjìmí, ọ̀dẹ̀ alágbára:

Ó gbé gúnnúgún jù sílè onilé
 Ògúnjìmí, má gbèé gúnnugún jù sílèè mi,
 Ọmọ Adéwoyin
 Ó gbé jannajánná kalẹ̀ lóòrùn
 Ògúnjìmí tó kí wọn lójòò
 Epo ní gbogbo wọn n gbón rera
 Ó rankan jẹlé èké lókè Agúnpopo
 Oògùn tó jẹgbá igbín, ó lè jẹgbá ahun
 Aboògùn-ún-jẹgbá igbín mùẹmùẹ.

Àwọn oḍe ló n jagun láti dábòbò ilú. Ìwà ifira-ẹni-tánràn sì wópò láàrìn wọn. Àwọn àgbà oḍe máa n jòwò ẹmii wọn láti dábòbò àwọn kékeré oḍe. Á tilẹ̀ gbọ̀ itàn-ifira-ẹni-tánràn Ògúndélé, Ọlọḍe Àpáàrà, ní ilú Ọyọ̀. Lẹ́hìn tí àwọn oḍe àdúgbò ẹ̀sì pa olẹ̀ kan, èyí tí ó di ọ̀ràn ílá. Ògúndélé sọ̀ nilẹ̀ ejò pé òun lóun pa olẹ̀ náà, kí a lè tú àwọn kékeré oḍe sílẹ̀. Èyí ló sì fa ọ̀rọ̀ tí a n sọ̀ pé:

Ògúndélé aláràjẹ̀ ọ̀ mẹ̀bi
 Èni ó mẹ̀bi ni o rí rà
 Àwọn ará Ọyọ̀ ọ̀ moore;
 Àwọn ara Ọyọ̀ ni ọ̀ màrà;
 Bí wọn bá moore, bí wọn sì tún màrà,
 Ìran Ògúndélé kí bá ti rasingbà,
 Wọn ì í bá tí sanwó ọ̀de-Ìlú
 Wọn ì í bá tí sanwó bodè fÁláfìn
 Nítórí pé Ògúndélé ló fira rẹ̀ tánràn gbogbo egbé oḍe.

Tí a bá n sòrò Ògún, tí a sì n sọ̀rọ̀ oḍe, a kò lè sàì rántí Ìjálá, aré oḍe. Nínú ọ̀rọ̀ tí a yọ̀ láti inú ẹ̀şẹ̀ Ifá lẹ̀şẹ̀kan, Ògún sọ̀ pé bí òun bá ti yó̀ tán, tí inú òun bá dùn, Ìjálá tán, tan, tan ni òun yóò máa sun lọ̀ sílẹ̀ òun. Gégé bí akẹ̀kọ̀ Yorùbá, tí a n kọ̀ ewi àbáláyé àti ewi iwòyí, Ìjálá yóò jẹ̀ ọ̀kan nínú àwọn ewi wa Olóhùn-orin tí a ní láti kọ̀. Ìjálá ti di àràbà nínú àwọn ewi tó fara kọ̀ ẹ̀sin Yorùbá nípa pé o tí di àràbà nínú àwọn ewi tó fara kọ̀ ẹ̀sin Yorùbá nípa pé o tí wẹ̀kun aré ọ̀rìşà já sí gbagadé ewi tí o lè bá ẹ̀nikẹ̀ni sòrò, ibáà şe olùbọ̀ tàbí olùsìn Ògún, tàbí eni tí kò tilẹ̀ ní igbàgbọ̀ nínú ẹ̀sin Yorùbá. Ídì èyí ni pé, Ìjálá yàtò sí iyèrẹ̀ Ifá tó jẹ̀ pé ọ̀runmilá àti ẹ̀şẹ̀ Ifá nikan ni a fi n şorin kọ̀ (wo Abímólá 1968 àti Olátúnjì 1973), Ìjálá a máa sòrò lóri gbogbo ohun tó wà ní sàkàánii wa, a sì máa mẹnù ba ọ̀rọ̀ tó yàtò sí bíbọ̀ Ògún (Wo Babalólá 1973 àti Olátúnjì 1976, 1-47). A máa n sun Ìjálá fún àşeyẹ̀ gbogbo àti fún ẹ̀nikẹ̀ni, ibáà jẹ̀ igbàgbọ̀, Mùsùlùmí tàbí ọ̀mọ̀ egbé oḍe. Bó tilẹ̀ jẹ̀ pé a sì n pé Ògún nínú Ìjálá, àwọn kókó ọ̀rọ̀ tí a n mẹnù bà nínú Ìjálá pọ̀ tó bẹ̀è tí ó fi jẹ̀ pé a fẹ̀rẹ̀é má

lè rántí pé orin Ògún ni Ìjálá ñ ɛ̀ ɛ̀ látigbà iwáɛ̀. Bèè ni eré irèmòjé nàà wà tí kò fi gbogbo ara yàtò sí Ìjálá. Òun nàà, orin oḍe ni.

Iloṣiwájú ni a lè ka èyí sí fún Ìjálá, nítorí pé ẹ̀ṣà egúngún nàà la lè pé tún so pé ó ñ m̀enu ba ohun miiran lèhin ọ̀rò ẹ̀sin (Wo Olájubù 1970) iwádií lóri Ẹ̀ngò-pípè (Wo Ẹ̀ṣòlá 1973). Èṣù-pípè, àti Oya-pípè, fi hàn pé àwọn èyà ewi yíí ñ sòrò lóri ẹ̀sin tí wọn rò m̀o ni. Awá tí a jé akékòḍò ijinlẹ̀ Yorùbá sì máa ñ kan sáará sí ewi tàbí ọ̀rò tó jé pé yòò wúlò, tí yòò ní ọ̀rò iyànjú àti idárayá, fún àwa tí kií ɛ̀ oḡo awo.

Ògún jé ọ̀lòná rere. Yàtò sí pé ó ñ báni kòlà f̀m̀o, tí ó sì ñ báni sòsò ara, ọ̀un kan nàà ni ọ̀rìsà àwọn ọ̀lòná, èyí ni àwọn agbégilére. Agbégilére á máa ronú jinlẹ̀, bèè ni a sì máa wá itumò tó jinlẹ̀ fún àkíyèsí tí ó bá ɛ̀. Òun pèlú asunjalá ñ ɛ̀ ɛ̀ kan nàà: irin ɛ̀ onikálukú ló yàtò. Àkíyèsí ti agbégilére bá ɛ̀, yòò gbé ẹ̀ nígi; bèè ni asunjalá yòò fi tirẹ̀ ɛ̀orin kọ. Ọ̀nà wa nínú ɛ̀ àwọn méjèjì, èyí sì ni dígi tí a lè lò láti fi irú àdiítú tí ilé ayé jé hàn. A lè ka gbogbo àwọn tó ñ ɛ̀ ɛ̀ asòròtá, àti àwọn tó ñ m̀o ère tàbí àwọn tó ñ gbé ère, sí oḡlèhin ọ̀gún. Orilẹ̀ èdè tí kò bá sì ní irúu wọn ti kú gégé bí orilẹ̀ èdè.

Ohun miiran ti a lè tún m̀enu bà nípa àwọn agbégilére ni pé àwọn ló ñ gbé àwòrán ọ̀rìsà gbogbo. Agbégilére ní láti m̀o itàn tó pilẹ̀ ọ̀rìsà kòḡkan, kí ó sì ronú nípa àwòrán tí yòò fi iwá àti èyà ara ọ̀rìsà nàà hàn gedegbe. Mo lèrò wí pé kò sí ẹ̀nikan tó tún lè gò-gò-gò tó bèè tí yòò rò pé àwọn ère wònyí ni àwa Yorùbá ñ sin. Bèè kọ. Àwọn ère nàà dúró bi ohun tí a lè tejú m̀o ki a lè tipa bèè dé ọ̀ḍò àwọn ọ̀rìsà nàà gan-an ni ẹ̀mí: Wón dàbí àwọn ère tí ó wá ní sòsò àwọn Páàdi, tàbí agbélébuú ní sòsò àwọn ijo onígbaḡbo tó kú. Nípa pé àwọn agbégilére ti wọn jẹ̀ oḡlèhin Ògún ló ñ gbé ère àwọn ọ̀rìsà gbogbo kí a lè tipa bèè máa sin wón, a lè so pé ọ̀rìsà tí ó bá so pé ti Ògún kò tóo p̀on, kí í ɛ̀ pé ẹ̀ṣe la oò fi lànà dé ojúḡo rẹ̀ nikan, bí kò ɛ̀ pé bibo irú ọ̀rìsà bèè lé wá sí oḡin nígbà tí kò bá sí ère láti fi ɛ̀ ẹ̀pẹ̀rẹ̀ irú ọ̀rìsà bèè.

Lèhin ti a ti sòrò nípa Ìwà ọ̀gún, ó yẹ̀ kí a wá ɛ̀ àyèwò bí àwọn ònkòwé ɛ̀ fi Ògún hàn nínú iwée wón. Nínú àyèwò yíí, a kò ní so pé àwọn iwé tí a kọ ní èdè Yorùbá nikan la oò yẹ̀ wò, a oò m̀enu ba àwọn iwé miiran nibi tí a ti sòrò nípa Ògún. Nítorí idí èyí, àwọn iwé miiran wà tí ó jé pé Gẹ̀ṣì la fi kọ wón; s̀ugbón ó wá bọ̀ sí pé oḡo Yorùbá ni àwọn tó kọ irú iwé bèè.

Gbogbo wón ló sòrò nípa iwá lílé àti iwá itàjè-silẹ̀ Ògún tí a ti m̀enu bà sáájú. Nínú ewi rẹ̀ 'Ìjám̀bá Odò Obà' Adé́báyò Fálétí fi Ògún hàn bí abì-jàwàrà, Fálétí so pé ẹ̀rù Ògún ba ọ̀un:

Èrù Ògún olùrè bà mí:
 Sùúrù ni kí o ɛ̀; àgbà ọ̀rìsà,
 Ká má ɛ̀ ríjà rẹ̀, Ògún ọ̀kọ ẹ̀ran
 Ká má ɛ̀ ríjà rẹ̀, àgbà ọ̀rìsà
 Níjọ̀ tẹ̀rù Ògún ti ñ bà mí, kò ɛ̀ ni

Níjò tó palábéré, tó fabéré jóná.
 Tó pelélé tó fèlè ya gberengede bí aṣo
 Tó yákísà téré, to fi di idí àdán
 Tí Lákáayé kò tí kò la eṣè péyéyè (Akínjógbìn 1969: 121).

Ó sọrò tí tí pé èdà ló fowó fakú sóri ara rẹ nípa àwọn ohun irinnà tí èdà fowó araarẹ ṣe. Ó wá parí ewi nàà lóri pé kò sàà sí èyí tí a lè ṣe ju pé kí a bẹ Ògún, kò dákun, dábò kó máa ṣo wa:

Má bá wa jà, àwa kò lówó ebo nilé,
 Kọlùkọlù l'Ògún, kí o dákun má kọ lù wá,
 Èni o bá kọ lù yòò fẹbo jura.
 Lójó tí o bá n pèbù àtàrí, egbé wa kò ní rìn
 Bónà bá burú kí o wò'wá lèwù-irin
 Koriko odò tí í rú winniwinni (Akínjógbìn 1969: 124).

Nínú iwé eléré rẹ, *The Gods Are Not To Blame*, Olá Rótímí fi ọrò sí Ọdẹwálé lẹnu níbi tí ó ti pa bàbá rẹ láimọ: ó ṣe àpẹjúwe ìmúra Ògún nígbà tí ó n tí orí òkè bọ:

When Ògún, the god of iron
 was returning from Ire
 his loincloth was
 a hoop of fire
 Blood... the deep red stain
 Of victim's blood
 His cloak (Rótímí 1971: 49).

Wọlé Ṣóyínká ni èni tí a lè ṣo pé ó fi Ògún hàn jù lọ nínú gbogbo àwọn tó mẹnú ba Ògún nínú iwé wọn. Nínú ewi rẹ 'Ìdànrè' ni ó ti ṣe èyí. Ó rí Ògún gégé bí èni líle lóòótọ; pé ibi ijà àti itàjèsilẹ la ti lè rí i.

Where do we seek him, they asked
 Where conflict rages, where sweat
 Is torrents of rain, where clear springs
 Of blood fill one with longing
 As the rush of wine (Ṣóyínká 1967: 75).

Àti pé ijambá ojú tí tí kò ṣẹhìn rẹ;

Fated lives ride 'on' the wheels of death when,

The road waits, famished (Şóyínká 1967: 64).

Şóyínká tilè sò èjè pé àwọn tí Ògún tí pa ló n mú koríko rú wínninì lèbàá títi, àti pé oṣoṣo orí, àti mùdùmùdùn inú egungun èniyàn, nígbà náà, kò tilè níyì ju imí eran, tí a fi n ɛ ajílè lọ:

.... growth is greener where
Rich blood has spoilt; brain and marrow
Fat manure with sheep's excrement (Şóyínká 1967: 65).

Şóyínká nìkan ló rí i pé Ògún ní iwà miiran lèhin itàjèsílè. Ó sò nípa bí Ògún ɛ mú èdá aye lè ní ibáṣepò pèlú àwọn òrìsà nípa líla ònà fún àwọn Irúnmalè láti lè sò kalè wá sáyé. Iwà ɛṣṣè ní èyí, èyí tí Ọbátálá kò le ɛ:

To think a mere plague of chaos
Stood between the gods and man
He made a mesh of elements, from stone
Of fire in earthful, the womb of energies
He made an anvil of the peaks and kneaded
Red clay for his mould. In his hand the weapon
Gleamed, born of the primal mechanic
And this pledge he gave the heavens
I will clear a path to man (Şóyínká 1967: 70-71).

Şóyínká sì sò pé lèhin tí Ògún ɛ èyí, kò fẹ́ ọ́ba, ó sì gun orí òkè lọ. Şùg-bón àwọn ará Irèl ó lọ pé é láti wá ọ́ba. Nígbà tó mù ẹmu yó, ó pa àwọn omo rẹ. Èyí mú kí Ògún kábáámò gidigidi nígbà tí ó mọ ohun tí ó ɛ:

... the Hunter stayed his hand
The chute of truth opened from red furnaces
And Ògún stayed his hand
Truth a late dawn (Şóyínká 1967: 80).

Òwe ni Şóyínká n fi itàn Ògún pa. ó n sò pé àwa èdá kò gbòdò rò pé a lè lo ohun alágbára fún rere ara ẹnì láironú pé nìkan ọ́hún lè bú mọ wa lówọ. Àwọn Ìrè mò pé alágbára hàn-ún-hán-ún ni Ògún n ɛ, bèẹ ni wọn mò ó ní aláfèhìnti pèlú:

My god Ògún, orphan's shield, his home
Is terraced hills self-surmounting to the skies
Ògún path-maker, he who goes fore where other gods

Have turned (Şóyínká 1967, 72).

Èyí lo mú wọn pé é láti wa jẹ ọba lé wọn lórí. Wọn gbàgbé pé sísá ló yẹ kí wọn ó sá fún un, kí wọn sì jìnnà sí irú agbára bèè:

To bring a god to supper is devout, yet
A wise host keeps his distance till
The spirit one has dined his fill (Şóyínká 1967: 76).

Èyí kò hàn tó èkọ́ fún wa ní ayé ọ̀de ọ̀nì, pàápàá tí àwọn orílẹ̀ èdè gbogbo n lépa ohun jà olóró, tí a sì n sọ pé fún ààbò àti àlàáfìà orílẹ̀ èdè wa ni, pé kí a sọra kí a má bàà di irẹ̀ tí ó yó tán, tí ó wá bera rẹ̀ ní kùn?

Bí Şóyínká ẹ̀ lo itàn ọ̀gún wúni lórí púpọ̀. Ó jẹ́ kí a ri irú ilò tí itàn nàà lè jẹ́ fún wa ní ọ̀de ọ̀nì. Ó tilẹ̀ kọ̀ nńkan nípa Ọ̀gún ní àyèwò kan. *The Fourth Stage*, nibi tí ó ti sọ pé Ọ̀gún dúró gégé bí ẹ̀mí tí í máa jìjàkadì láti kó ara rẹ̀ ní ijánu. Lẹ́hìn tí ọ̀gún rí i pé ẹ̀mu tí ọ̀un mu ló di ọ̀un lójú tí ọ̀un fi pa àwọn ọ̀mọ ọ̀un, ẹ̀ ni Ọ̀gún pa á láşẹ̀ pé ẹ̀mu nàà ni kí a máa fi bọ ọ̀un. Èyí yàtò sí ti Ọ̀bátálá, ẹ̀ni tí ó dá abuké, àfín àti àwọn abirun nítorí pé ó yó ẹ̀mu, tí ó sì torí rẹ̀ sọ pé àwọn olùsìn tàbí àwọn olùbọ ọ̀un kò gbódò mu ẹ̀mu. Ọ̀gún kí í ẹ̀ ọ̀rìsá tí ó n gba igbàkúgbà, onikòburé; Ó fẹ́ kí àwa ẹ̀dá máa làkàkà láti kó ara ẹ̀ni ní ijánu bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ni àrin idewò la wà. Ọ̀gún kò fẹ́ kí a sá fún idewò, tàbí idánwò, ó fẹ́ kí a làkàkà láti borí idánwò ni.

... Ọ̀gún, in proud acceptance of the need to create a challenge for the constant exercise of will and control, enjoins the liberal joy of wine. The palm fronds are a symbol of his willful, ecstatic being (Şóyínká 1965:133).

Şóyínká nàà, nikan, ní ó sòrò nípa àbápín Ọ̀gún ní nínú isẹ̀dáyé. Ọ̀un kan nàà nikan nínú àwọn ònkòwé wa ló fi hàn pé ọ̀lọ̀nà rere àti olùdábòbò ni Ọ̀gún pèlú.

Kò tó fún wa, gégé bí akẹ̀kọ̀ọ̀ jìnlẹ̀ Yorùbá, láti mọ̀ itàn isẹ̀mbáyé nikan. Ó yẹ́ kí a wó itàkùn tí ó so oríşìrìşì àwọn itàn yìi pọ̀, kí a sì wò ní kínníkínní irú àkíyèsí tàbí itumọ̀ tí a lè fún àwọn itàn nàà. Wọ̀lé Şóyínká ti sọ pé Ọ̀gún nikan nínú gbogbo Ọ̀rìşà ilẹ̀ Yorùbá ni a lè fi ẹ̀ àpẹ̀júwe Ọ̀ládójudé (tragedy). N kò fẹ́ sòrò mọ̀ lórí *The Fourth Stage* èyí tí ó pilẹ̀ ewi “Ìdànrè” tí a ti yẹ̀ wò; ẹ̀ ni ó yẹ́ kí a ka iwé ọ̀hún ní àkátán. Ohun kan pàtàkì tí ó yẹ́ kí àwa akẹ̀kọ̀ọ̀ jìnlẹ̀ Yorùbá ó mọ̀ ni pé kò sí ẹ̀ni tí kò le sọ itàn àbáláyé tàbí kí ó rántí itàn tí ó ti gbọ̀ rí; sùgbọ̀n ọ̀lọ̀gbọ̀n ló lè fún itàn ní itumọ̀, oníláákàyè ló sì lè sọ itàkùn tó so agbè tí ó sì tún so elégédé irú itàn bèè. Ìbèèrè tó sì yẹ́ kí a máa bi ara wa ni, ‘kí ni ilò itàn yìi fún ọ̀dè ọ̀nì?’

Bí a bá yẹ gbogbo itàn Ògún wò, a kò lè ɛ̀àí rí gbogbo èdá èniyàn bí ẹ̀ni tí ó kọ̀sẹ̀ Ògún wáyé nípa pé àwa èdá ní ẹ̀mí àti ipa tí ó lè dá ohun rere sílẹ̀ tàbí tí ó lè ba ohun rere jẹ. Tibitire sáà ni èdá n rìn. Ògún olómi-nílẹ̀-fẹ̀jẹ-wẹ kan nàà ni Ògún ègbè-lẹ̀hìn-omọ-orukàn. Bẹ̀ẹ̀ nàà ni àwa èdá rí.

Àyẹ̀wò bí a ti fi Ògún hàn nínú Lítírésò Àpilẹ̀kọ fi yéni gbangba pé iwà lílẹ̀ àti ti itàjèsílẹ̀ Ògún ni ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ò̀nkòwé ẗenu mó. Wọ̀lẹ̀ Sọ̀yínká nikan ni ò̀nkòwé tí ó sọ̀rọ̀ nípa síṣẹ̀ èdá sáyé àti iwà àánú Ògún yàtò sí iwà lílẹ̀ rẹ̀. Òun ni ó sì fún Ògún ní itumọ̀ tí o tọ̀ka sí bí Ògún ɛ̀ wúlò fún wa ní ọ̀de ọ̀nì. Irú ẹ̀yí sì ni ohun tí ó yẹ kí a máa ɛ̀ nípa àwọn itàn àbáláyée wa.

Àwọn Ìwé tí a Kà Fún Àyẹ̀wò Yíi

- Abimbólá, W. 1968. *Ifá as a body of Knowledge and as an Academic Discipline*. Lagos Notes and Records, University of Lagos, Vol. 2, No. 1, pp. 30-40.
- Abimbólá, W. 1969. *Ìjìnlẹ̀ Ohùn Ènu Ifá, Apá Keji*. Collins, Glasgow.
- Akínjógbin, A. 1969. *Ewi Ìwòyí*. Collins, Glasgow.
- Babalólá, A. 1966. *The Content and Form of Yorùbá Ìjálá*. Clarendon Press, Oxford.
- Babalólá, A. 1973. *Orin Ọ̀ḍẹ̀ Fún Àṣeyẹ̀*. Macmillan, Lagos.
- Dáramólá, O. and Jéjé, A. 1967. *Àwọn Àṣà àti Ọ̀rìsà Ilẹ̀ Yorùbá*. Oníḅon-Ọ̀jé, Ìbàdàn.
- Ìdòwú, E.B. 1962, *Olódùmarè: God in Yorùbá Belief*. Longmans.
- Ìṣòlá, A. 1973. *Sàngó Pípé – One Type of Yorùbá Oral Poetry*. M.A. Dissertation, University of Lagos, Nigeria.
- Ọ̀lájùbù, O. 1970. *Iwì, Egúngún Chants in Yorùbá Oral Literature*. M.A. Dissertation, University of Lagos, Nigeria.
- Ọ̀látúnjì, O.O. 1973. *‘Ìyẹ̀rẹ̀ Ifá: Yorùbá Oracle Chant’*. African Notes, University of Ibadan, Nigeria, Vol. 11, No. 2, pp. 69-86.
- Ọ̀látúnjì, O.O. 1976. *The Yorùbá Oral Poet and His Society*”, Paper delivered in the Institute of African Studies Lectures-Symposia Series, University of Ìbàdàn, pp 79.
- Rótímí, O. 1971. *The Gods Are Not To Blame*. Oxford.
- Sọ̀yínká, W. 1965. *“The Fourth Stage”*, The Morality of Art (Jefferson, J.W. Ed.) Routledge and Paul, pp. 119-134.
- Sọ̀yínká, W. 1967. *Ìdànré and Other Poems*. Methuen and Company.
- Yémitàn, O. 1963. *Ìjálá Aré Ọ̀ḍẹ̀*. Oxford, Ìbàdàn.